

תלמוד בבלי, תענית כא, עם ביאור הרב שטיינזלץ

אילפא

אילפא היה אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון לאמוראים. נראה שהיה עוד מתלמידי של רבי, וממנו וקיבל ומתלמידי הגדולים. כמסופר כאן היה ידיו של ר' יוחנן, אולם היה גדול ממנו בשנים, ואכן, ר' יוחנן ותלמידי מוסרים דברי תורה בשמו (אף כי גם הוא שואל מר' יוחנן). נראה שהיה חריף ביותר ומגדולי התורה בדורו. אולם היה גם מבעלי אגדה, וכמה מאמרי אגדה נמסרו בשמו. כן מסופר על חסידותו וצדקותו המרובה.

זוהר חדש, בראשית

רבי יוחנן היה הולך מקיסרי ללוד, והיה מטייל עמו ר' חייא בר אבא. כשהגיעו לשדה אחת, אמר ר' יוחנן: זו היתה שלי ומכרתיה כדי לזכות בתורה. בכה ר' חייא בר אבא. אמר לו: ולמה אתה בוכה? אמר לו: שלא השארת כלום לזקנתך. אמר לו: חייא בני! האם קל בעיניך מה שעשית? שעזבתי דבר שנברא בששה ימים בעבור דבר שנברא בארבעים יום, שנאמר: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה", וקניתי דברים גדולים וטובים שאינם בעולם, והם: עצה ותושיה וחכמה וגבורה, שנאמר: "לי עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה".

א. אֵילְפָא וְרַבִּי יוֹחָנָן הָיוּ גֵרְסֵי בְּאוּרְיִיתָא [היו לומדים תורה] יחד, דְּחִיקָא לְהוּ מִיְלִתָּא טוֹבָא [נדחק להם הדבר מאוד] שהיו עניים גדולים ונזקקים מאוד בפרנסתם, אָמְרֵי: נִיקוּם וְנִיזִיל וְנִיעֲבֹד עֵיסְקָא [אמרו: הבה נעמוד, נלך ונעשה איזה שהוא עסק] וְנִקְיִים בְּנַפְשָׁין [בעצמנו] מה שנאמר: "אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן" (דברים טו, ד), ומוטב שלא ניעשה אנו אביונים גמורים.

ב. אָזְלוּ אוֹתֵבֵי תוֹתֵי גוּדָא רְעִיעָא [הלכו ישבו תחת כותל רעוע], הָיוּ קָא פְּרָכֵי רִיפְתָּא [והיו אוכלים פת], אֶתוּ תְרֵי [באו שני] מִלְאָכֵי הַשֶּׁרֶת. שְׁמַעִיה [שמע] רַבִּי יוֹחָנָן שְׁאָמַר חַד לְחַבְרִיָּה [אחד לחבריו]: נִישְׁדִי עֲלֵיהוּ הָאֵי גוּדָא וְנִקְטְלִינְהוּ [הבה נשליך עליהם כותל זה ונהרגם] לִפִּי שְׁמַנְיָחִין חֲזִי עוֹלָם הֵבָא וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שְׁעָה! אָמַר לֵיה [לו] אֵינְךָ [המלאך האחר]: שְׁבִקִינְהוּ [הנח להם], מִשּׁוּם דְּאֵיפָא בְּהוּ חַד דְּקִימָא לֵיה שְׁעָתָא [שיש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו] ויבוא להצלחה רבה. רַבִּי יוֹחָנָן שְׁמַע כֵּל זֶה אֵילְפָא לֹא שְׁמַע. אָמַר לֵיה [לו] רַבִּי יוֹחָנָן לְאֵילְפָא: הָאֵם שְׁמַע מִר מִיָּדִי [אדוני דבר]? אָמַר לֵיה [לו]: לֹא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּלְבוּ: מִדְּשְׁמַעִי אֲנָא [מכיון שאני שמעתי] וְאֵילְפָא לֹא שְׁמַע, שְׁמַע מִינְהּ לְדִידֵי קִימָא לִי שְׁעָתָא [מכאן שלי עומדת השעה]. אָמַר לֵיה [לו] רַבִּי יוֹחָנָן לְאֵילְפָא: אֵיךְדָּר [אחזור] אֲנִי הַבֵּיתָה, וְאֹקִי בְּנַפְשָׁאֵי [ואקיים בעצמי] מה שנאמר: "כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקְרֹב הָאָרֶץ" (דברים טו, יא). רַבִּי יוֹחָנָן הִדֵּר [חזר] לְבֵית הַמִּדְרַשׁ, אֵילְפָא לֹא הִדֵּר [חזר] וְהֵלֵךְ לְמִרְחָקִים לְעַסְקִים, עַד דְּאֵתָא [שבא] אֵילְפָא מִמַּסְעוּתוֹ מְלִיךָ [מלך], כְּלוּמַר, הַתְּמַנָּה רַבִּי יוֹחָנָן לְרֹאשׁ יֹשִׁיבָה, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ גַּם הַשְׁתַּנָּה מִצְבּוֹ הַכִּלְכִּלִי לְטוֹבָה.

ג. אָמְרוּ לוֹ לְאֵילְפָא: אֵי אֲתִיב מִר וְגָרִיס [אם היה אדוני יושב ולומד] ולא הולך לעסקים, לֹא הָוָה מְלִיךָ מִר [היה מולך אדוני, רבי יוחנן] שלא היה נעשה ראש ישיבה. אָזְלַת תְּלָא נִפְשִׁיהּ בְּאֶסְקִרְיָא דְּסַפִּינְתָּא [הלך ותלה עצמו בתורן של ספינה] אָמַר בִּלְשׁוֹן זֶה: אֵי אֵיפָא דְּשָׂאִיל לִי בְּמַתְנִיתָא [אם יש אדם שישאל אותי בברייתא של] רַבִּי חֵיָא וְרַבִּי אוֹשְׁעִיא וְלֹא פְּשָׁטִינָא לָהּ מִמַּתְנִיתֵין [אפתור לו את הבעיה מתוך משנתנו], נִפְלִנָא מֵאֶסְקִרְיָא דְּסַפִּינְתָּא וְטַבְעֵנָא [נופל אני מתורן הספינה וטובע].

ד. מִסּוּפֵר: אֵתָא הָהוּא סָבָא [בא זקן אחד] תְּנָא לֵיה [ושנה לו] ברייתא זו: אדם העומד למות הָאוּמֵר בצוואתו: תְּנוּ שְׁקֵל לְבָנִי בְּשֶׁבֶת (בכל שבוע), וְהוּן רְאוּיִין לִפִּי צוּרְכֵיהֶם לְתַת לְהֶם סֵלַע (ארבעה דינרים) נוֹתְנִים לְהֶם סֵלַע שֶׁשְׁקֵל שֶׁאֵמַר לֹא הִיא אֵלָא הַעֲרַכְתּוּ, וְלֹא הַתְּכוּוֹן דּוּוּקָא לְסַכּוּם זֶה. וְאֵם אָמַר: אֵל תְּתַנוּ לְהֶם אֵלָא שְׁקֵל אֵין נוֹתְנִין לְהֶם אֵלָא שְׁקֵל וְלֹא יוֹתֵר. אֵם אָמַר: אֵם מֵתוּ בְּנֵי יִרְשׁוּ אַחֲרֵיהֶם תַּחְתֵּיהֶם הִרִי אִזּוּ בֵּין שְׁאָמַר "תְּנוּ" וּבֵין שְׁאָמַר "אֵל תְּתַנוּ" שֶׁאֵפִילוּ אֵמַר שְׁקֵל וְלֹא אֵמַר שְׁקֵל בִּלְבַד אֵין נוֹתְנִין לְהֶם אֵלָא שְׁקֵל וְלֹא יוֹתֵר, מִשּׁוּם שֶׁאִזּוּ בְּרוּר שֶׁהָאֵב הַתְּכוּוֹן לְתַת לְבָנֵיו רַק קִיצְבָה מִסּוּיִימַת בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁהִרִי רּוֹצֵה לְהוֹרִישׁ יִתְרַת הַמִּמּוֹן לְאַחֲרֵיהֶם, וְשֶׁאֵל הַזְּקֵן אֵת אֵילְפָא מֵהַמְּקוֹר בְּמִשְׁנֵה לְהִלְכָה זֶה שֶׁבְּבֵרִיתָא. אָמַר לֵיה [לו] אֵילְפָא: הָא מְנִי [זו כשיטת מי], כְּשִׁיטַת רַבִּי מְאִיר הִיא, שְׁאָמַר: מְצֻוָּה לְקַיֵּים דְּבְרֵי הַמֵּת. וְדַבֵּר זֶה מְפוֹרֵשׁ בְּמִשְׁנֵה. וְלִפִּי שִׁיטָה זֶה מִתְּפַרְשֵׁת הַבְּרִיתָא הַיֵּטֵב, שֶׁאֵנוּ הוֹלְכִים בְּכֹל מְקָרָה אַחֲרֵי כּוּוֹנְתּוֹ שֶׁל הַנְּפֹטֵר.

הקדמת הרמב"ם למשנה

ועשה [ר' יהודה הנשיא] דבריו במשנה, דברים קצרים הכוללים ענינים רבים. והיתה ברורה אצלו מרוב חדות שכלו ורוחב בינתו. אבל מי שלמטה ממנו, הנה היא קשה עליו... לפיכך ראה אחד מתלמידי, והוא ר' חייא, לחבר ספר ללכת בו בעקבות רבו, לבאר בו מה שאינו ברור בדברי הרב, והיא התוספתא. ונתכוון בה לבאר המשנה, ולהוסיף ענינים שאמנם אפשר ללמד מן המשנה אבל אחרי גייעה, וחדשם כדי ללמדינו איך ללמוד ולחדש מן המשנה. וכך עשה גם ר' אושעיא.

פתיחה

הסיפור שלפנינו מתאר את הרקע לבחירתו של ר' יוחנן – גדול חכמי התלמוד בארץ ישראל – כמנהיג וכראש ישיבה. ניתן למצוא בו התיחסות להשפעתם של גדולה אישית, של הזדמנות ושל ייעוד על קבלת תפקיד של הנהגה.

על השיעור

שיעור זה מבוסס על סיפור תלמודי אחד, המעמיד זו מול זו שתי דמויות של חכמים מראשית ימי התלמוד בארץ ישראל (המאה ה-3 לספירה). זהו סיפור מורכב ועשיר בפרטים, וניתן לעסוק בו ברמות שונות של העמקה. הקטע התלמודי חולק כאן לארבע פסקאות, על-מנת להקל את ההתמקדות בכל שלב משלבי הסיפור. להלן נציע שאלות מנחות לעיסוק בסיפור, כמו גם מקורות נלווים העשויים לשפוך אור על היבטים שונים העולים מתוכו. הצעות להעמקה בטקסט מופיעות באפור. מידע ביוגרפי על המחברים והספרים המופיעים בשיעור מופיע בנספח הביוגרפי.

סיכום

כדי למצות את הסיפור, מומלץ לערוך השוואה בין שתי הדמויות המופיעות בו: 1. מה ניתן לומר על גדולתם בתורה? 2. מה מלמד הסיפור על מקור פרנסתם? 3. כיצד שונה אישיותם? 4. מהם הכישרים המיוחדים לכל אחד מהם בסיפור?

גורמים שונים מעורבים בתהליך קבלה של מנהיגות, כפי העולה מן הסיפור: ישנו מימד של ייעוד שנקבע מראש (- דברי המלאכים); היבט אחר הוא ההקרבה העצמית לשם מטרה ערכית (-מסירותו של ר' יוחנן לתורה); צד נוסף הוא הזדמנות מקרית-לכאורה (כדברי האנשים לאילפא); ולבסוף, הגדולה האישית והדבקות במסורת הדורות (אתגרו של אילפא). כל הגורמים הללו היו מעורבים במינויו של ר' יוחנן ובאי-מינויו של אילפא, אך עדיין נותר מקום לדון במשקל שניתן לכל אחד מהם. במינוי זה, כמו במינויו של כל מנהיג.

07.NOV.10
א' ראש חודש כסליו
www.1people1day.org

שפע Shefa
למד את עמי Let My People Know
מוסדות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ
Supporting The Work of Rabbi Adin Steinsaltz (Even Israel)

07.NOV.10
א' ראש חודש כסליו

למד את עמי

שפע

א.

התיאור הפותח את הסיפור מציג את שני החכמים כחברים שווי-ערך, המצויים במצב דומה ומגיבים אליו מתוך החלטה משותפת. עם זאת, ניתן לעמוד על מורכבות היחסים ביניהם – שתשמש רקע להמשך הסיפור – באמצעות **הקטע הביוגרפי על אילפא**¹. רצוי להבהיר את הזהות בין "רבי", המוזכר בקטע כרבו של אילפא, לר' יהודה הנשיא – עורך המשנה.

ב.

המלאך הרוצה במותם של החכמים מסביר את מניעיו: "מניחים חיי עולם הבא ועוסקים בחיי שעה". כדאי לדון מדוע מכונה העיסוק בתורה "חיי עולם הבא"² לעומת צרכי הפרנסה, שהם "חיי שעה". תמיהה שעלולה להתעורר בעקבות טיעון זה היא: האם כל אדם שנוטש את לימוד התורה ועוסק בפרנסה מסתכן בנפשו? בהקשר זה ניתן להצביע על ישיבתם של החכמים תחת "כותל רעוע", ולהזכיר את מאמר חז"ל ש"אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה" (ירושלמי שבת פ"ב ה"ו)³.

השאלות הבאות עשויות להדגיש את המימד הריאליסטי של הסיפור:

- מדוע לדעתך היה זה דווקא ר' יוחנן ששמע את המלאכים?
- מדוע הידיעה שהוא עתיד להצליח גרמה לו לחזור? כיצד הוא פירש לעצמו את דברי המלאך?
- מה לדעתך חשב אילפא כשר' יוחנן החליט לחזור?

הציטוט מן **הזוהר החדש** מתקשר לסיפור בכמה אופנים. ראשית, הוא ממחיש כיצד היה ר' יוחנן עקבי בהקרבת הפרנסה החומרית לטובת לימוד התורה (אם כי כאן מופיעה גם טענת-נגד למעשה זה מפי ר' חייא). שנית, האופן שבו ר' יוחנן מסביר את מעשהו יכול להאיר זוויות נוספות במושגים "חיי עולם (הבא)" ו"חיי שעה"; העולם החומרי נברא בשעה ימים בלבד, ולכן חשיבותו פחותה מזו של התורה שניתנה למשה רבנו במשך "ארבעים יום וארבעים לילה". גם המילים "קניתי דברים גדולים וטובים שאינם בעולם" מתקשרות לביטוי "חיי עולם הבא".

ג.

בפסקה זו אפשר לעסוק בטענתם של האנשים כלפי אילפא.

- האם האנשים חשבו שאילפא היה מתאים יותר לתפקיד? מדוע?

¹ מקור הקטע במדור ה"ריאליה" שבתלמוד שטיינזלץ.

² אפשר גם לתת את הדעת לגירסה המופיעה בכתבי היד: "חיי עולם" ולא "חיי עולם הבא".

³ ריעב"ץ.

ניתן להסתייע בדברי פירוש התוספות על הדף כדי להעמיק באופנים השונים שבהם ניתן להבין טענה זו⁴ (יש להבהיר שביאורו של הרב שטיינזלץ נקט בדרך אחת, אך את לשון התלמוד – חסרת סימני הפיסוק – ניתן להבין גם אחרת):

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר. פירוש: כלומר, לא היית מולך לראש ישיבה?! ויש מפרשים: בניחותא, ד"מר" קאי אר' יוחנן. כלומר, אי יתיב מר – לא הוה מליך ר' יוחנן.

האופן שבו נבין את טענת האנשים – כתמיהה או כקביעה מוחלטת, ישפיע על המידה בה היה אילפא ראוי לדעתם להיות המנהיג.

כדי להבין את האתגר שמציב אילפא לעצמו, יש לעיין בדברי הרמב"ם בהקדמתו למשנה. הנחת היסוד היא, כי המשנה כוללת – באופן תמציתי וברמז – את כל תוכן של ה"ברייתות", אלא שיש צורך בחריפות גדולה כדי לגלות זאת. כאן נוכל להציג את השאלה:

- מה ניסה אילפא להוכיח באמצעות האתגר שהציב לעצמו?

האם רצונו להוכיח את עצם גדולתו בתורה (למרות עיסוקו במסחר)? האם זו נצחנות אישית גרידא? מה מבטא האתגר המסויים שהוא מציע? להלן נעמיק יותר בשאלות אלה.

ד.

ברייתא [= (משנה)]
חיזונית], שם כולל
למקור תנאי שלא
הוכנס למשנה,
אוסף המשניות של
ר' יהודה הנשיא.
(מדריך לתלמוד)

עיקרה של פיסקה זו בהצלחתו של אילפא להתמודד עם האתגר שהציב לעצמו. נוכל לשאול:

- **לולא** הצליח אילפא לענות על שאלת הזקן – מה היה סיפור זה מלמדנו?
- אילפא הוכיח את גדולתו בתורה. מה ניתן ללמוד מסיפור זה על טבעה של מנהיגות ועל בחירתם של מנהיגים?

להלן מספר הצעות להעמקה בפיסקה זו:

המילה "אילפא"
פירושה בארמית
"ספינה".
(רש"י עירובין נג, ב)

1) תשובתו של אילפא נראית פשוטה וחלקה; עלה בידו למצוא שיטה תנאית במשנה המכילה את העקרון המופיע בברייתא. אולם, לכשנחקור נגלה שבשום מקום במשנה לא מופיעות המילים "מצווה לקיים דברי המת" – מפיו של ר' מאיר או מכל חכם אחר. רש"י⁵ מרגיש בתמיהה זו ומצביע על משנה במסכת כתובות⁶, בה גלום רעיון זה בדברי ר' מאיר:

המרת מטבעות
1 סלע = 2 שקלים
4 דינרים.

הַמְשָׁלִישׁ מְעוֹת, שמוסר מעות בידי אדם שלישי לצורך נדוניית בְּתוֹ שיקנה עבורה שדה לכשתינשא, וְהִיא אוֹמֶרֶת לאחר שנישאה: **נֶאֱמַן בְּעָלִי עָלִי** ותנו לו את הכסף והוא יקנה בו נכסים עבורי – **עֲשֵׂה הַשְּׁלִישׁ מֵהַשְּׁהוּשָׁלֶשׁ בְּיָדוֹ**, לפי ההוראות שניתנו לו על ידי אביה, והוא יקנה עבורה קרקע, אלו דְּבָרֵי ר' מֵאִיר.

⁴ גם גירסת כתבי היד "לא מר הוה מליך", במקום "לא הוה מליך מר", שייכת לאופני ההבנה השונים של הטענה.

⁵ תענית כא, ד"ה הא מני.

⁶ ט, ב. הטקסט מופיע עם ביאור הרב שטיינזלץ.

07.NOV.10
א' ראש חודש כסליו

למד את עמי

שפע

ההנחה היא, שהשליש עושה מה שהוטל עליו בכל מקרה, משום שמצווה לקיים את דברי המת. אולם מניין לנו שאכן זהו טעמו של ר' מאיר? ואם אין זה טעמו, הרי שאין כאן אסמכתא לעקרון המופיע בברייתא ואילפא לא עמד באתגרו!

אולי ניתן להציע פתרון לכך מתוך המקור התלמודי הבא⁷:

ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב, שאמר משום ר' מאיר: מצוה לקיים דברי המת.

כלומר, בידי ר' יהודה הנשיא – עורך המשנה ורבו של אילפא – היתה מסורת מפורשת בשם ר' מאיר ש"מצוות לקיים דברי המת". מסורת זו לא הובאה בלשונה במשנה, אך היא רמוזה בדברי ר' מאיר דלעיל, ויתכן שזהו יסוד דבריו של אילפא. אם אכן כך הוא, הרי שבתשובתו מוכיח אילפא לא רק את חריפותו ובקיאותו, אלא יותר מכך – את כוחו בהעברת המסורת המדוייקת מדור התנאים חכמי המשנה לדורו.

2) כיוון אחר של העמקה בסיפור ניתן להציע על סמך תיאור מקביל בירושלמי⁸. שם מציג אילפא⁹ אתגר דומה (בתרגום חופשי): "הושיבוני על גדת הנהר; אם לא הוצאתי את [דברי] הברייתא של ר' חייא הגדול מ[תוך דברי] המשנה – זרקוני לנהר". בהמשך מופיעה סדרת ברייתות שהוא מתבקש למצוא להן מקור במשנה – אף אחת מהן אינה זהה עם שאלת הזקן כאן. תיאור זה מעלה את השאלות: האם מדובר באותו מקרה? אם לא – האם אילפא נהג כך לעיתים קרובות? מה ניתן ללמוד מכך על אופיו? האם יתכן שאתגר זה אינו רק תוצאה של אי מינויו, כפי שמשמע מסיפורנו?

3) נקודה אחרונה שנציע ככיוון להעמקה היא משמעותה הפנימית של שאלת הזקן. אין הכרח אמנם, אך יש מקום להניח שהבאת הברייתא על כל פרטיה¹⁰ מרמזת על שייכות סמויה לסיפור שקדם לה. נוכל, אם כן, לשאול:

- האם יש משמעות לתוכן השאלה שנשאל אילפא בנוגע לסיפורנו?

נציע כאן רק מספר קווים של דמיון בין בניו של הנפטר בברייתא לאילפא: הפער בין מה שניתן לבנים למה שהם ראויים לו; הציווי "יירשו אחרים תחתיהם" כהקבלה ליגזירה מלמעלה למנות את ר' יוחנן במקום אילפא; הקביעה ש"מצווה לקיים דברי המת" כביטוי סמלי לדבקתו הקפדנית של אילפא במסורת.

⁷ גיטין יד,ב.

⁸ קידושין פ"א ה"א.

⁹ בירושלמי הוא מכונה חילפיי.

¹⁰ את חלקה הראשון ניתן היה להביא בקיצור, או אף להשמיט, כדרך התלמוד במקומות אחרים.

נספח ביוגרפי

תלמוד בבלי

עמוד התווך של חכמת ישראל ומסורת התורה שבעל-פה. התלמוד הבבלי מכיל ליקוט ערוך של דבריהם ומעשיהם של מאות אמוראים (-חכמי התלמוד) בין המאות ה-3 וה-5 בבבל ובארץ ישראל. דיוני התלמוד מושתתים על סדר מסכתות המשנה (=קודקס החוקים המתומצת שערך ר' יהודה הנשיא במאה ה-2), וחלקו הגדול כתוב ארמית. תחום הנושאים שהתלמוד עוסק בהם הוא רחב ביותר, ובצד דיוני הלכה מעמיקים כלולים בו גם סיפורי מעשה, עצות שונות והדרכות חינוכיות.

זוהר חדש

אסופה של מדרשים קבליים המשתייכת לספרות הזוהר. חלקו זה של ספר הזוהר מפרש – על פי הקבלה – את ספרי בראשית וויקרא שבתורה ואת מגילות רות, שיר השירים ואיכה שבכתובים. אסופה זו היא מאוחרת יחסית ומכילה גם תורות וסיפורים מתקופת האמוראים.

רש"י

ר' שלמה יצחקי (1105-1040), שנולד ופעל בצרפת, נחשב לגדול פרשני המקרא והתלמוד בכל הדורות. פירושו מתאפיינים בפשטות ובגאונות גם יחד, הם צמודים לרצף הטקסט אותו הם מפרשים ומתאימים באופן מופלא הן ללומדים מתחילים והן לגדולי החכמים.

תוספות

בעלי התוספות, שדבריהם מופיעים כפירוש אחיד על דף התלמוד, הם חכמי צרפת ואשכנז שחיו במאות ה-12 וה-13. רבים מהם היו בני משפחתו של רש"י ותלמידיו, ולעיתים קרובות הם מגיבים ומקשים על פירושו. אופן לימודם היה באמצעות השוואות למקורות מקבילים, בירורי נוסח וניתוח הדיון התלמודי.

רמב"ם

רבי משה בן מימון (1204-1138), מגדולי חכמי ישראל שבכל הדורות. נולד בספרד וגלה למצרים, שם מונה לרב וראש הקהילה. הרמב"ם הספיק לעסוק בכל שטחי המדע והפילוסופיה, ובכל מקצועות התורה - תלמוד והלכה, פילוסופיה ומוסר. את מרבית ספריו כתב הרמב"ם בערבית, ובכללם ספרו הראשון – פירושו למשנה, בו נכללו מבואות חשובים בענייני מסורת התורה, אגדות התלמוד ומוסר.

07·NOV·10
א' ראש חודש כסליו

למד את עמי

שפע

